

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 347.72

І. Р. Калаур

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
Національної академії правових наук України,
лабораторія з проблем корпоративного права
вул. Шевченка, 44, Івано-Франківськ, 76018, Україна

ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У науковій роботі зроблено загальнотеоретичний аналіз здійснення суб'єктивного корпоративного права на основі порівняння із здійсненням прав учасниками абсолютних і відносних цивільних правовідносин. В процесі дослідження автор дійшов висновку, що воля і власний розсуд учасника підприємницького товариства є необхідними, проте недостатніми для здійснення суб'єктивного корпоративного права, оскільки задоволення суб'єктивного інтересу залежить не тільки від власної поведінки учасника товариства, але і від спільної та узгодженої поведінки інших учасників товариства, яка виражається у здійсненні ними права на управління товариством.

Ключові слова: корпоративні права, господарське товариство, абсолютні цивільні правовідносини, учасники господарських товариств.

Право має зміст і цінність для особи та суспільства, якщо воно реалізується, адже цінність будь-якого суб'єктивного права полягає не просто в його наявності, а в можливості його здійснення [1, с. 11]. Під здійсненням суб'єктивного цивільного права розуміють реалізацію мір можливої поведінки управомоченої особи шляхом здійснення належних їй правомочностей (права на власні дії, права на чужі дії та права на захист) [2, с. 254].

У сучасній юридичній літературі актуальними залишаються питання правових механізмів здійснення суб'єктивних корпоративних прав, оскільки відсутня однастайність науковців у вирішенні питань сутності та змісту цього виду цивільних прав.

Метою нашого дослідження є теоретичний аналіз особливостей здійснення суб'єктивного корпоративного права шляхом порівняння із здійсненням прав учасниками абсолютних та відносних цивільних правовідносин.

Своє суб'єктивне цивільне право особа здійснює вільно та на власний розсуд. Цей принцип «автономії волі», який закріплено у ч. 1 ст. 12 ЦК [3], України означає, що суб'єкти цивільного права без будь-якого стороннього впливу і можливого тиску обирають варіанти дозволеної поведінки, які полягають у реалізації належних їм правомочностей, що складають відповідне суб'єктивне право [2, с. 254].

Тобто, вони самостійно приймають рішення про доцільність, вигідність, порядок, способи здійснення права в кожному конкретному випадку [4, с. 39].

Учасники абсолютних і відносних цивільних правовідносин таке рішення приймають згідно із загальнодозвільним принципом — «дозволено все, що прямо не заборонено законом». Аналізуючи зміст положень законодавчих актів, які визначають права учасників підприємницьких товариств, слід зауважити, що порядок та спосіб здійснення цих прав визначені законом або установчими документами. Це означає, що учасник товариства може обирати лише ті форми поведінки, які визначені у вказаних актах як припустимі. Така видозміна методу цивільно-правового регулювання обумовлена організацією процесу реалізації суб'єктивного корпоративного права.

Для реалізації абсолютного суб'єктивного права основним є поведінка управомоченого суб'єкта, а реалізація суб'єктивного права управомоченої особи у відносних відносинах полягає у виконанні зобов'язання боржником. Здійснення суб'єктивного корпоративного права учасником підприємницьких товариств втілюється у його власній поведінці та опосередковується поведінкою інших учасників товариства. В цьому і проявляється специфіка здійснення суб'єктивного корпоративного права, яка служить одним із доводів їхньої відмінності від прав абсолютних та відносних.

«Корпоративні правовідносини є яскравим прикладом прояву рис одночасно абсолютних і відносних правовідносин. Їх своєрідність полягає у тому, що вони не просто поєднують у собі риси їх обох, а й мають власну специфіку, що втілюється в зв'язках за типом «кожен з... (учасників, акціонерів) — до одного (товариства), а також «будь-який з...(акціонерів) — до реєстратора і, як наслідок, — до акціонерного товариства» [5, с. 231].

Такий своєрідний зв'язок позначається і на особливостях здійснення суб'єктивного корпоративного права.

Корпоративні права зближуються з абсолютними цивільними правами в тому, що для здійснення як перших, так і других необхідно є поведінка самого носія прав. Проте, якщо для здійснення абсолютних прав вона є достатньою, то для реалізації суб'єктивного корпоративного права вона є необхідною, але недостатньою, оскільки важливе значення має також поведінка інших учасників товариства. Необхідна наявність останньої вказує на схожість корпоративних прав з зобов'язальними цивільними правами, проте немає підстав стверджувати про зобов'язальну природу корпоративних прав. Інша річ, коли дослідники вказують на змішаний характер корпоративних відносин внаслідок того, що, крім корпоративних прав, вони містять ще зобов'язальні — право вимагати виплати нарахованих дивідендів, право на ліквідаційну квоту [6, с. 419].

Основна відмінність між корпоративними та зобов'язальними правами у їх здійсненні. По-перше, хоч здійснення цих двох видів цивільних прав і опосередковується поведінкою інших осіб, проте у випадку здійснення корпоративних прав йдеться не про окрему поведінку кожного учасника товариства, а їх спільну. З цього приводу слушною є думка І. В. Спасибо-Фатеевої, «...що тільки всі разом вони можуть здійснити корпоративні права кожного із них». Проте, коли ми говоримо «всі разом», то повинні розуміти лише ту мінімальну кількість учасників, яка визначена законом або установчими документами, а не виключно всіх учасників товариства. Так, реалізація права на скликання загальних зборів товариства можлива, якщо вимогу скликання загальних зборів ініціюють учасники, які володіють не менше ніж десятьма відсотками голосів, реалізація права на участь у роботі загальних зборів товариства можлива, коли на них присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності більш як 60 відсотками голосів (ч. 1 ст. 60 ЗУ «Про господарські товариства» [7], ч. 2 ст. 41 ЗУ «Про акціонерні товариства» [8]). Слід зауважити, що остання умова є необхідною для здійснення тих правомочностей учасника товариства, для яких закон визначає передумовою їх здійснення рішення загальних зборів товариства.

Обов'язковість поведінки всіх учасників товариства властива лише повним та командитним товариствам, оскільки управління діяльністю таких товариств здійснюється за спільною згодою всіх повних учасників, якщо засновницьким договором не передбачено можливість прийняття рішення більшістю голосів.

По-друге, спільна поведінка учасників підприємницьких товариств спрямована не на користь будь-кого із учасників, як це має місце в зобов'язальних правовідносинах, а на формування волі організації й задоволення інтересів товариства загалом та його учасників зокрема. «Реалізуючи своє корпоративне право, — зауважує професор Є. Суханов — учасники корпорації впливають на формування волі вказаного корпоративного утворення, що є самостійним суб'єктом цивільного права — юридичною особою. Така ситуація не є типовою для цивільно-правового регулювання, оскільки за загальним правилом у цивільному обороті суб'єкти самостійні і незалежні один від одного і тому не можуть безпосередньо брати участь у формуванні волі контрагента» [9, с. 103]. У нашому розумінні йдеться не про реалізацію суб'єктивного корпоративного права, як окремого об'єкта цивільних правовідносин, а про право учасників на управління товариством.

Наведена цитата вказує на ще одну умову здійснення суб'єктивного корпоративного права — узгодження поведінки учасників товариства, що виражає волю останнього, як окремого суб'єкта цивільних правовідносин. Адже для отримання учасником товариства частини прибутку (дивідендів) організації не достатньо того, щоб у загальних зборах взяли участь учасники, які володіють у сукупності більш як 60 відсотками голосів. Необхідно також, щоб рішення про розподіл прибутку було прийняте простою більшістю голосів цих учасників (ч. 3 ст. 59 ЗУ «Про господарські товариства», ч. 2 ст. 41 ЗУ «Про акціонерні товариства»).

Як одну із гарантій вільного здійснення особою цивільних прав закон встановлює, що нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом. У переважній більшості випадки припинення прав законодавець обумовлює строком, протягом якого учасник цивільних правовідносин не здійснює визначені законом можливості. Щодо корпоративних прав, таке часове обмеження нездійснення корпоративних прав відсутнє. Це означає, що учасник підприємницького товариства не позбавляється свого правового титулу та комплексу майнових і організаційних прав, які слідує із його участі у статутному (складеному) капіталі товариства, якщо він не вчиняє жодних дій для їх реалізації, незалежно від тривалості його пасивної поведінки.

Однак, такий висновок не поширюється на повних учасників повних та командитних товариств. Законодавчо визначений механізм управління вказаними товариствами не дозволяє цим учасникам брати пасивну участь в їхньому управлінні, оскільки рішення приймається учасниками за спільною згодою всіх учасників, або більшістю голосів, якщо такий спосіб прийняття рішення передбачений засновницьким договором. Така конструкція управління цими товариствами обумовлена тим, що повні учасники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства. З нашого погляду, дії повних учасників щодо управління повним та командитним товариствами є не правом, а радше обов'язком, за систематичне невиконання якого учасник може бути виключений із товариства у порядку, встановленому засновницьким договором (ст. 128 ЦК України).

Щодо інших видів господарських товариств, то, на перший погляд, можливість не брати участь в управлінні товариством є теж безглуздою, зокрема, для учасників, яким належить значна кількість голосів, оскільки такий легальний дозвіл може стати перешкодою для проведення зборів учасників товариства. З іншої сторони, відсутність шістдесяти відсоткового кворуму на зборах учасників товариства не дозволяє прийняти рішення, що суперечило би інтересам таких учасників, а, отже, вказану можливість можна розцінювати як спосіб задоволення їхніх інтересів. Тому неприпустимим є спонукання учасника товариства до участі в управлінні організацією через виконання судового рішення. Однозначну позицію з цього приводу висловив Вищий господарський суд України у рекомендаціях «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 № 04–5/14. У п. 2.7 вказаних рекомендацій зазначається, що «участь акціонера у загальних зборах є його правом, а не обов'язком. У законі відсутні норми, які зобов'язували б акціонерів, у тому числі власників значних пакетів акцій, брати участь у загальних зборах акціонерів. Відповідно у господарського суду, незалежно від кількості акцій, якими володіє акціонер, відсутні підстави для прийняття рішень про спонукання акціонера зареєструватися та взяти участь у загальних зборах акціонерів».

Слід зауважити, що на момент видання Вищим господарським судом України вказаних рекомендацій, жоден законодавчий акт не передбачав підстав обов'язкової участі у зборах учасників товариства. Однак,

сьогодні такою підставою може послужити договір між акціонерами, за яким на акціонерів покладатимуться додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання (ч. 1 ст. 29 ЗУ «Про акціонерні товариства»). З нашого погляду, вказана норма має позитивне правове навантаження, але не дає відповіді на питання про механізм укладання такого договору у великих за чисельністю акціонерних товариствах та чи поширюватимуться умови цього договору на акціонерів, які стали такими після укладання договору.

Таким чином, воля і власний розсуд учасника підприємницького товариства є необхідними, проте недостатніми для здійснення суб'єктивного корпоративного права, оскільки задоволення суб'єктивного інтересу залежить не тільки від власної поведінки учасника товариства, але і від спільної та узгодженої поведінки інших учасників товариства, яка виражається у здійсненні ними права на управління товариством.

Література

1. Мирошникова Н. И. Механизм осуществления субъективных гражданских прав: Учеб. пособие. — Ярославль: Ярослав. гос. ун-т, 1989. — 82 с.
2. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. тв. ін.; За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Т.1. — 480 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 40-44. — Ст. 356.
4. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія / М. О. Стефанчук. — К.: КНТ, 2008. — 184 с.
5. Корпоративне управління / [Спасибо-Фатеева І. В., Кібенко О., Борисова В.]; за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатеевої. — Х.: Право, 2007. — 500 с.
6. Кашанина Т. В. Корпоративное право (право хозяйственных товариществ и обществ): Учебник для вузов. — М., 1999. — 832 с.
7. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII [Текст] // ВВР. — 1991. — № 49. — Ст. 682.
8. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI [Текст] // ВВР. — 2008. — № 50-51. — Ст. 384.
9. Гражданское право: В 2 т. Том 1: Учебник / Отв. ред. проф. Е. А. Суханов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство БЕК, 2003. — 816 с.

І. Р. Калаур

Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства
Национальной академии правовых наук Украины,
Лаборатория по проблемам корпоративного права
ул. Шевченко, 44, Ивано-Франковск, 76018, Украина

**ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ КОРПОРАТИВНЫХ ПРАВ:
ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**

Резюме

В научной работе сделан общетеоретический анализ осуществления субъективного корпоративного права на основе сравнения с осуществлением прав участниками абсолютных и относительных гражданских правоотношений.

В процессе исследования автор пришел к выводу, что воля и собственное усмотрение участника предпринимательского общества является необходимой, однако недостаточной для осуществления субъективного корпоративного права, поскольку удовлетворение субъективного интереса зависит не только от собственного поведения участника общества, но и от общего и согласованного поведения других участников общества, которое выражается в осуществлении ими права на управление обществом.

Ключевые слова: корпоративные права, хозяйственное общество, абсолютные гражданские правоотношения, участники хозяйственных обществ.

I. R. Kalaur

Scientific and Research Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the National Academy of Law Sciences of Ukraine,
Laboratory on Corporate Law Problems
Shevchenko str. 44, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine

**REALIZATION OF CORPORATE RIGHTS: GENERAL THEORETIC
ASPECTS**

Summary

In the advanced study the general theoretic analysis of realization of equitable corporate right is done on the basis of comparison from by realization rights by the participants of absolute and relative civil legal relationships. In the process of research author come to the conclusion, that will and own discretion of participant of enterprise society is necessary, however insufficient for realization of equitable corporate right, as satisfaction of subjective interest depends not only on the own conduct of participant of society but also from the general and concerted conduct of other participants of society, which is expressed in realization by them rights on a management society.

Key words: corporate rights, economic society, absolute civil legal relationships, participants of economic societies.